

Pap legyen ? Tanító ? Lehetne mindkettő. De lehetne harcos is - ügyes vívó, erős birkózó, aki bátran vállalhatja a küzdelmet. Győry Emil játéka hűn érzékelteti ezt a belső, nem is bizonytalanságot, hanem eldöntetlenséget. Ellentétben Györggyel, sokat mozog; fel-alá rohan a színpadon, lázasan gesztikulál. Pontosabban, nem sokat, csak annyit, amennyi a hős belső - végső - elrendezettségének hiányát mozgásban is tükrözi. És mert épp csak ennyi benne a „túlzás” - mindig egyenlő partner, győzelemre esélyes ellenfél tud maradni.

Aki más előadáson látja a *Testvéreket* bizonyosan nem jegyzi fel emlékei közé, de mert egy színházkritika egy konkrét előadásról szól, meg kell említenünk a többszöri szövegjavart. Az izgalom, a premier-túlfűtöttség tette, nem a gondatlan készülék, ez biztos, de a tény így is tény marad: zavaró volt a többszöri szövegjavítás.

Julinkát Szabó Tünde játszotta. Epizódnyi szerep, de emlékezetes. Julinka a tisztaság, az ártatlanság a műben: egy ember, akiért életet-halált érdemes vállalni. Szabó Tünde egyetlen epizódban ezt a Julinkát állította elének, sokáig emlékekben maradón.

A Parancsnok szerepében Fülöp Mihály játéka szolgálta az est sikerét.

Az előadás stílizáltságában is harmónikus jelmezeit Vágó Nelly tervezte.

*

És végül még valami.

Az a művészi, alkotói kapcsolat, ami évekkor elöbbről kezdődött Illyés Gyula és a Pécsi Nemzeti Színház között, ebben az évadban is folytatódott. Folytatódott, és a *Tiszták, a Bölcsék a fán* után immár a harmadik Illyés-ösbemutatónak tapsolhattunk Pécsen. Örömmel. Örömmel, mert ez az alkotói kapcsolat mindenkinek hasznos; a Pécsi Nemzeti Színháznak éppúgy, mint rajta keresztül az egyetemes magyar színházkultúrának.

És követendő példának is méltó.

Mire e sorok megjelennek, már megünnepeltük Illyés Gyula 70. születésnapját. Most, szeptember végén még egy hónap választ el a naptól, de a pécsi premieren már ott érződött a születésnap köszöntés hangulata is.

Egy sikeres premier hangulatában érződött ez, ahol nem csupán egy nagylélegzetű alkotás lényegült át színházi sikerré, de a magyar történelmi, gondolati dráma egy sok tekintetben újszerű alkotása indult el közönséget hódítani.

OSZTOVITS LEVENTE

Egy ilyen fönség, nézd...

Szomory Dezső
II. Lajos királya a Madách Színházban

1.

Vajon mi vonzotta Szomoryt a történelemhez?

A kérdés indokolt, mert drámaírói munkássága első nagy periódusában ez a megrögzött „toronylakó” valami monomániás kíváncsisággal csüngött a történelemben, ő, az áldásosztó Szomory Dezső, aki pusztán létevel, élete és művészete esztétikájával tagadni látszott a történelmet, s minden gesztusával provokálta, majd főúri göggel megbocsátott neki. Ő, aki a *Harry Russel-Dorsan harctéri* leveleiben is úgy idézte fel naturalista részletességgel s egy szürrealista tobzódásával az első világháború képeit, hogy ki se tette a lábát Budapestről. „... ha olykor, magányos éjszakáimban, történelmi drámát is írtam, ezeknek csak annyi közük a politikához, mint a Mondschein-szonátának a csillagászathoz. A holdfényt és a történelmet inkább csak úgy magamban éreztem, mint ahogy Assisi Szent Ferenc is inkább tulajdon szívében találta meg, se nem másutt az isteni érzelmeket.” Így nyilatkozott ő, s ez a vallomás sok mindenre, sőt a lényegre is fényt vet: Szomory a történelem iránti érdeklődéséből a politika iránti érdeklődést száműzte, fűtült a társadalmi változások oksági rendszerének megnyilatkozásaira, annál inkább lenyűgözte a történelem előterében álló nagy emberek belső drámainak lidércfénye, sőt ennél is jobban az a vélt lehetőség, hogy ezek a koronás fők, főhercegek és főhercegnők számára a sors, a végzet nem zárta ki eleve a látványos önmegvalósítás *chance*-át. Szomory a talajtalan és rokotalan ember rajongással gerjesztett nosztalgiájával röpítette képzeletét a múlt kulisszái közé, és mint afféle naiv, széplelkű Carlyle- vagy Emerson-fióka, lihegett és sírt, ha egy-egy *Nagy Emberre* gondolt.

Személyes írói harca - ha egyáltalán harcról beszélhetünk az ő esetében, aki önbizalmában soha meg nem rendülve élt végig háromnegyed századot, groteszkül és groteskségében mégis méltóságteljesen -, mondom: személyes írói harca a saját egyéniség- és művészkultúrájának a bizonyításáért folyt. Önmaga és

álma igazolásáért. Szomory számára a nagyság lényege - a szabadság a történelem, azaz a szükségszerűség ellenére. A nagyság elsődrendű kelléke: az egyéniség megvalósításának a lehetősége, az időn fölül és kívül, az idő ellenére. Két legemlékezetesebb történelmi hőse a példa erre, II. József és II. Lajos, mindketten művészek és nagyok, de ami ezzel azonos - s itt az ironia! -: mindketten gyermekek és kiszolgáltatottak, tehát költők és művészek, mert hiszen az álmodozó gyermek képzeletében fogannak a legköltőibb, legművészebb, következtetésképpen legemberibb fantáziák.

A Weisz Mórictól magát Szomory Dezsővé előléptető író azon a természetes alapon bújik bele egy Jagelló vagy egy Habsburg bőrébe, hogy egyenrangúnak érzi magát vele, nem a származás okán, hanem azért, mert ő is idegen a maga környezetében, mint azok, de az otthonosok között ő idegenként is király, mint azok. Későbbi társadalmi drámáiban azért piheg-liheg ő maga személyesen egy gróf vagy egy vezérigazgató alakjában, mert ezek is királyok, s nem-csak annak a királyai, ami fölött materiálisan rendelkeznek, hanem sokkal többnek: meghódított és lenyűgözött rajongók, modern szolganép nyakán nyugtat-hatják a lábukat.

Királykomplexus - ez a fő ihletője Szomory Dezső drámájának, a *II. Lajosnak* is. Persze semmi sem légbőlkapott benne, a történelmi előtanulmányok tagadhatatlanok. A romantikusra stílizált környezet, légkör hitelesnek tetszik, de nem ez a lényeg. Szomory számára a gyermekkirály sorsa, az akkori Magyarország sorsa nem elsősorban a nemzeti, a magyar katasztrófát jelenti, hanem ennél többet is, kevesebbet is, de mindenképpen általánosabbat, s így történelmietlenebbet: egy századvégi alkatú-lelkű ember utolsó óráit, amint kiszabott végzete hálójában vergődve, agonizálva, várakozva lassan elfogadja - a halált.

Haláltudat, alibi-cselekvésekkel leplezett halálvágy - roppant ismerős motívum ez a zecsesszió életérzés-kódexében. II. Lajos is a Halál és Ady rokona. A dráma cselekménye mögött azonban nem az „egy-nemzet-süllyed-el” kétség-beesett indulata, hanem a karddal, a vérrel és a sírral szemben az édenkert boldogságát áhító ember sóhajai, költőien hisztérikus félelmei munkáinak. Adva van egy anarchiába süllyedt, ellentétes érdekek kormányozta ország a halálos

fenyegetettség árnyékában. Adva van egy király, aki tökéletesen alkalmatlan arra, hogy országa problémáit megoldja. Ez a király szegény, mint a templom egere és mint egy albrétlakó művész a századelőn, és naiv, mint egy kisfiú. Ez a király ki akar bújni a pozíciójával azonos történelmi szerep teljesítése alól, ez a király egy kertet akar, egy magánparadicsomot, ahol nincs más dolga, mint Évját szeretni. Hogyan kényszerítik rá a körülmények, hogyan erőszakolják rá alattvalói a végzetes küldetést, s majd a külső események következményeként hogyan vállalja, mint sorsa beteljesülését, a halált - Szomory darabjának ez az egyik fővonala.

A másik egy szerelmi háromszög, képlete egyszerű és ismerős: az egyik oldalon egy kiszolgáltatott gyerek, egy idealista, a másikon egy céltudatos hím, egy pragmatista, a közepén pedig egy szerelemre termett asszony, aki szintén a századfordulós szabályoknak megfelelően a gyengébbet választja. Ezt a két szálát ezúttal Szomory nagyon gondosan egybeépíti: darabja biztos szerkezeti alapokon áll. Gondolatilag azonban nem megy felfedezészámba. A századvég esztétikájában fogant, majd a bulvár-színpadokon népszerűsített sémák önmagukban kevésbé érdekesek. És mégis milyen rettentően izgalmassá válnak ennek a rendhagyó írónak a rendhagyó műhelyében!

A stílus teszi izgalom és szépség forrásává őket. A rejtélyesen disszonáns költészet, a szentimentalizmus és irónia, a patetikus és a groteszk szüntelen egybejátszása, a hamisítatlan szomorizmus itt valóban diadalát üli. Ez a stílus a darabban megelevenedett világnak pompás öltözéke. A minduntalan magasan izzó, hullámzó szenvedélynek megfelelő, az élőbeszéd lüktetésére alapozott ritmus, a hirtelen megszakítások, ideges appozíciók, a századelő nagyvárosi nyelvnek ellenpontozó szerepe, a jambikus sorokra bontható szövegek remek nyelvisztaláris foglalatot biztosítanak az állandó lélekömlésnek, amely nem elsősorban lélektani rugókra, sokkal inkább a költői szeszély mélyebben igaz rugóira tör fel. Megzenésített lírai és drámai vallomást kapunk itt a sorsról, nagyon személyeset és nagyon általánosot.

Szomoryt lehet rajongva szeretni, de ez a rajongás sohasem lehet a teljes és feltétlen azonosulás. Drámáit vagy novelláit olvasva, az ember úgy viselkedik, mint egy ínycsok, aki nemcsak azért eszik,



Szomory Dezső: II. Lajos király (Madách Színház). Huszti Péter a címszerepben

mert éhségét akarja csillapítani, hanem elsősorban magáért az élvezetért: jól esően ízlelgeti a zamatokat, s közben a nyelvvel csettintget. Szomoryt élvezni igazán úgy lehet, ha közben az ember állandóan tudatában is van a rajongásának. S ha így tesz, a művek szellemében jár el. Tulajdonképpen azt a kritikus magatartást gyakorolja, amely találón rímelt Szomory alkotói magatartására. Vagyis, hogy önmagát hatványozottan komolyan veszi minden pillanatban, de ugyanakkor tárgyilagosan és kissé ironikusan kívülről is nézi.

A *II. Lajos királyban*, ebben a remekműben csodálatosan keverednek egymással azok az elemek, amelyek egyértelműen a büvkörükbe vonnak, azonosulásra készítetnek, és azok, amelyeknek feladata: a távolság megteremtése, a műélvezés, vagy egyszerűen és szomorosan: az „élvezés” végett.

Szomory tehát nem egyértelműen a viharzó érzelmek, lihegések és szenvedések írója. Modernebb ennél, a szónak abban az értelmében, hogy a leglángolóbb érzelmek tetőfokán elegánsan és ravaszul kívülről, kritikussá közösi ki.

2.

Ádám Ottó már a *Hermelinben* is Szomory kiváló tolmácsolójának bizonyult. Különös érzékenységgel reagált a darab valamennyi rétegére, egy született művészpédagógus biztonságával ismertette meg művészeit a stílussal, Gábor Miklóst pedig egészen parádés alakításra inspirálta.

A *II. Lajos király a Hermelinnél* jóval nehezebb képlet. Az utóbbi darab esetében egyértelműbb volt a rokonság a mai drámairodalom törekvéseivel, egy sokkal modernebb hagyomány állt asz-



Szomory Dezső: II. Lajos király (Madách Színház). Almási Éva (Mária királyné) és Huszti Péter (Lajos király)

operás stílusát, nagyzenekari hangszerelését, de az adott partitúrát egy mai karmester ízlésével és tapasztalásával vezényelte. És sikerült neki a csoda: Szomory Szomory maradt és mégis kortársunkká lépett elő.

Én magam aligha hittem volna, hogy ez a furcsán, modorosan lüktető szöveg - a maga különösségét és idegenségét is megőrizve - az első percektől kezdve ilyen magától értetődő megnyilatkozásnak foghatni. A szöveg vers-jellegét, többnyire leplezetlen jambikus lüktetését, következetes gondolatrítmikáját, nem egyszer belső rémeit úgy adhatja vissza Ádám a színészeivel, mintha az a világon a legtermészetesebb volna. (Istenem, mennyire nem az még egy egyszerű *blank verse*-ös dráma előadásán sem, ha nálunk kerül színre!) S itt megint egy rendezői bravúr: ha ezt a recitálást egy fokkal is túlhatja, paródia lesz belőle. De nem lett. S itt válik tehetetlenné a kritikus-krónikás, mert ami ezt a finoman stilizált őszinteséget, természetességet a paródiától elválasztja, az egy paraszthaj-szál. Ezt a paraszthajszálat azonban nem lehet megfogalmazni, csak eskü alatt lehet tanúságot tenni róla. Aztán vagy elhiszük, vagy nem.

Ádám Ottó művészi hitvallásában az érzelmi és értelmi harmóniáé a főszerep. Az egy és a szív korszerű összhangjé. Hogy jelentkezik ez a rendezésében? Számomra úgy, hogy a bevezetőben tárgyalt drámai eszme a legelőnyösebb érzelmi-érzelmi hatásokban valósul meg. Vagyis: az előadás során tudattalanul, befejeztével tudatosan felfogom a darab jelentését, s közben érzeim, ösztöneim révén egy állandó érzelmi hatásfolyamatnak vagyok a részese. Az igazi rendezői művészet ott kezdődik, hogy valaki ezt a kettősséget egységgé tudja formálni. Egyetlen rossz hangsúly, egyetlen jelenet szükségtelen túlhangsúlyozása - és az egység máris megtörik. Az érzelmi-érzéki hatásfolyamat töretlensége a rendezői érzékenységen áll vagy bukik. Többek között az effektusok helyének pontos felismerésén.

Ádám Ottó ebből is kiválóan vizsgázott. A létrehívott színpadi hatások ott teremnek meg, ahol, úgy mond, elő vannak írva. Nem hisz mindenhol ziccerlehetőséget (mint az „ötletgazdag” rendező), nem sokkolásra használja az effektust (mint a „modern” rendező). De finoman, érzékenyen alkalmazza az ellen-pontozást, mint valamennyi igazi hatás eszközt, hiszen a hatás lényege mindig

szociációs alapként rendelkezésre. *Á II. Lajosnál* a feltételezett tradíció a magyar romantikus történelmi drámáé lehet, de ilyen műveket manapság nemigen játszanak, főleg nem neoromantikus kivitelben.

Ádám Ottó nagyon jól tudta, hogy a *II. Lajos király* ma csak akkor számíthat sikerre, ha a drámát az íróhoz hűen, de majdnem ugyanolyan súllyal és jelentőséggel a mai néző várakozását is kielégítve állítja színre. S azt is tudta, hogy színháza nemcsak Szomory-rajongóknak, hanem olyanoknak is játszik, akiket be kell avatnia egy lehetséges kultuszba, ám ez másként nem megy, csak ha ismerős fogódzókkal, csalétekkel szolgál.

Ennek a felismerésnek első tevőleges megnyilatkozása az volt, hogy komolyan vette, hangsúlyozta a dráma *történelmi, magyar* jellegét, világossá tette, hogy ezen a színpadon minden egy, a nemzeti mitológiában kulcseményként számon tartott mozzanat körül forog; hogy itt

valóságos történelmi figurák, valaha élők járkálnak a színen, mintha épp most léptek volna le egy romantikus történelmi freskóról, egy Lotz- vagy Benczúr-képről. Így a darab első rétegeként illúziót keltően idézte föl a történelmi légkört, a tapintatosan romantikus világitási effektusok, a szereplőmozgatás finom koreográfiája, a hatásos tablók, a pompásan alkalmazott zene kitűnően szolgálták ezt a célt.

Erre az alapra aztán magabiztosan, ihletetten építette rá a darab legnagyobb értékét, a magándrámát, Lajosét és Máriáét, akik a történelem ellenére szeretnének élni, és a történelem által szakadnak el örökre egymástól: a külső események ellenőrizhetetlen sodrásában végül is egymásra találó két ellentétes alkatú ember szerelmének és tragédiájának történetét.

S mindezt tette úgy, hogy egy-két egészen jelentéktelen húzástól eltekintve a maga teljességében vállalta Szomory

az ellentét, a két- vagy többértelműség. Vegyünk egy számomra felejthetetlenül megkomponált jelenetet: az eredetileg negyedik felvonás nyitóképét, az udvarhölgyek félénk, rebegő, szaggatott félmondatokra szorítókvartettjével, amelyre a gyászába dermedt Mária tragikus, patetikus ellenszólama válaszol: „Oh, az éj! az éj! az éj! . . .” Á gyermeki rettegésre felelő *de profundis*-hang az ellentéteket a tragikus hatás szintézisében egységesíti. Feledhetetlen mozzanat, de sorolhatnánk többet is.

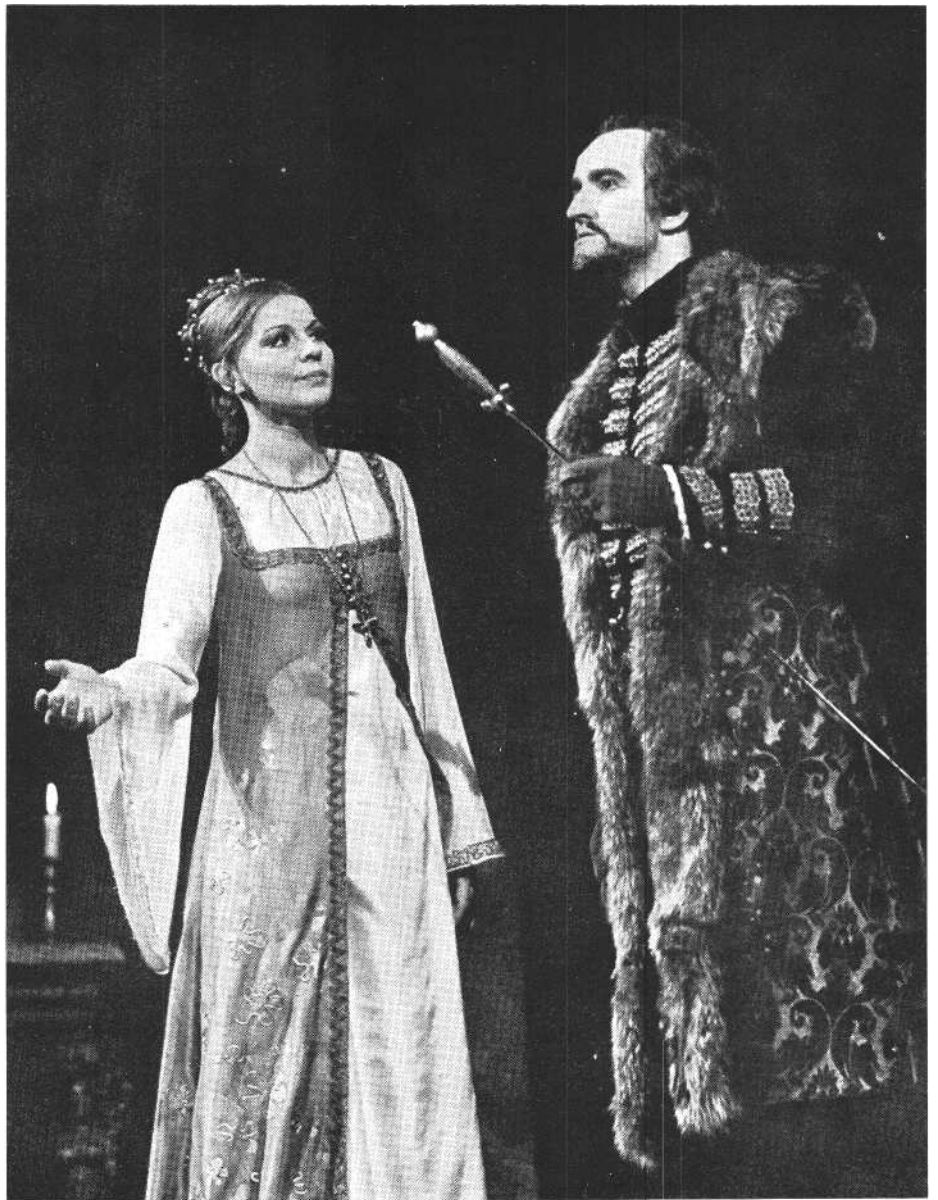
Tehát ez a rendezés ötven évvel az eredeti bemutató után egy kiváló író szeretetében fog össze színpadot és nézőteret.

Mindeme dicséret után tartozom Ádám Ottónak azzal, hogy megmondjam: a darab egyik egyenletét nem sikerült felállítania és megoldania. Á magán-emberi szerelmi dráma háromszöge elsiklik ebben az előadásban. A Lajos-Mária-Szapolyai háromszögnek csak úgy van drámai értelme, tartalma és funkció-ja, ha az erdélyi vajda nemcsak a felnőtt férfi pragmatista határozottságát, hanem a hím forró érzékiségét is képviseli, szemben Lajos gátlásos gyermekdedtségével. Ádám ezúttal rosszul osztott szerepet. Koltai János jó színész, de száraz, szikár egyéniség. Következésképpen idegenül is viseli magán Szapolyai jelmezét. Önhibáján kívül jelentéktelen.

3

Ebből a kiegyensúlyozott és harmonikus előadásból a maga sugárzó fényességében ugrik a kép, a romantikus-szeccessziós tabló előterébe, mintegy a perspektívát erősítő két alakítás: egyaránt királyi, uralkodói és emberi. Úgy vonják magukra a rezonáló néző figyelmének reflektorait, ahogy egy romantikus festményen a vizuális „program”, lényeg gyújtópontjaként, eleven megtestesítőjeként az előtérben álló figura a fényt: magukba sűrítve mindazt, ami alattuk, mögöttük, fölöttük láthatóan jelen van, sőt azt is, ami már nem fért bele a keret határolta szűk mezőbe.

Szomorj szándékának megfelelően. Hiszen ebben a sajátos színházban, darabonként elképzelt társulatban egyvalaki nélkülözhetetlen: a sztár. Valamennyi Szomorj-darab dívát és bonvivánt követel, olyat, „aki tud”, aki hódít és lenyűgöz - a színpadon utánuk sorakozó alakokra, azaz szólamokra pedig megbízható, jókor belépő karakterére-



Szomorj Dezső: II. Lajos király (**Madách** Színház). Almási Éva (Mária királyné) és Koltai János (**Szapolyai** János) (**Iklády** László felvételei)

keseket, ezeknek a jelentőségét a sztárokhoz való viszonyuk, tapintatos alárendeltségük adja meg. Elképzelné is szörnyű, mi lenne, ha egy Szomorj-szólístából hiányozna a hang és az egyéniség szinte már szexuális varázsa, a szentség és frivolitás együttes lángja. Mert a *II. Lajos* írójának színpadán nem csak beszélni és mozogni, azaz játszani - ott *lenni* is kell.

Ebben a mostani előadásban van két sztár, akik maguk a megtestesült holdfény és történelem, akik nem csak Szomorj szívét találták meg, de a magukéban is felgerjesztették az írónk által megkövetelt isteni érzelmeket.

Mikor ugyanennek a lapnak a hasábjain 1970-ben a *Hermelinről* írtam kritikát, már akkor is elismeréssel nyilatkoztam *Almási Éva* alakításáról. Pedig akkor még a színpad második felében szerepelt a neve. Stílusbiztonsága már akkor megragadott: a Szomorj-stílus tökéletes értőjének bizonyult, e stílust megfelelő

színészi eszközök birtokában érzéki élménnyé tudta varázsolni.

Most azonban már nem elegendő, ha alakításán csak elcsodálkozunk, hanem ki kell mondani: Mária királynője nagy produkció, egy beérett színész nő diadala. Alkati adottságok és tehetség, őszön és értelem együtt, elválaszthatatlanul működik minden szavában és gesztusában. Alakítása zavartalanul megszerkesztett, semmi esetlenség, kisiklás, hamis hang nem fedezhető föl játékában.

Miért olyan imponáló az ő Máriaja? Álmasinak szilárd, pontos elképzelése van Szomorj királynéjáról, holott egy Szomorj-figura a maga teljességében csak igen alapos munkával és hibátlan intuícióval ragadható meg. Már csak azért is, mert a folytonos lobogás, izzás szétmállasztja a szerepek körvonalait, az egynemű, alak feletti stílus a figurákat könnyen összemossa. Ha a színész csak a pillanatnyi megoldásokat keresi, az amúgy is képlékeny alak szétesik, csepp-

folyóssá válik, tűnt zene lesz, amely az utolsó hanggal végleg elmúlik. Az anyag-szerű jellem meglehetősen idegen Szomory dramaturgiájától. Az író azonban ügyel arra, hogy az illékony alakok az elemzés során végül is ne szegényedjenek valamilyen semmitmondó absztrakcióvá. Ha egy-egy alak funkcióját gondosan megkeressük, pályáját végigkövetjük, akkor megtaláljuk, meghatározni tudjuk az adott romantikus jellemet, fejlődését is felismerhetjük.

Két csábításnak eshet könnyen áldozatul, aki Mária királyné szerepével találkozunk. Vagy leáll áriázni, követi és gépiesen teljesíti a zenei követelményeket, s ekkor látszatra ugyan hű Szomoryhoz, de nem tudja megjeleníteni, belénk vénsni Mária királyné képét. Vagy vegytisztán előállít egy „vad, zord, kevély királyi gyermeket” - ekkor hű a jellemcentrikus színjátszás követelményeihez, de hátat fordít Szomorynak. Az első esetben jönnek a bizonytalan rögtönzések, a másokban a poros sztanyszlavszkijizmus.

Almás e két kísértést elkerülte, illetve a két szélsőséget összebarátkoztatta, bebizonyította róluk, hogy testvérek, hogy ezúttal együtt, egymás feszültségében van szerepük és értelmük. Imponáló díva volt: operai hősnő, aki a Szomory-partitúrát egy virtuóz biztonságával, technikai készségével énekelte le. S aminthogy az opera sem a legtermészetesebb emberi megnyilatkozás, úgy Almási sem leplezte el ennek a dalműnek szecessziós mesterkéltését. A mesterkéltetés Szomorynál esztétikum: nem mellőzhető. Almási ezt nagyon jól tudta. A dústott hang és gesztusok a hajdani nagy színjátszás stílusára utaltak, persze idézőjelek között. A túlartikulálás, a naturalizmus sutba vetése, a nagy tragikák kelléktárába tartozó modulációk, mozdulatok finom, közvetetten ironikus alkalmazása hibátlan színészi jelrendszerre vallott.

De ez még mind kevés: a rendező segítségével azt is pontosan megérezte, mikor vannak azok a pillanatok, amikor kötelessége áttérni egy olyan természetes hangra, ami *mai* hang, amikor a díva esendő *mai* asszonnyá változik. Ebben a gyönyörűen kidolgozott alakításban éppen ezért korszerűen ragyogott fel a sors, a végzet ellen küzdő, majd azt önnön léte részeként elfogadó asszony tragédiája, az út a királynőtől a szerelmesig, a szerelmestől az özvegyig.

Husztai Péter II. Lajosra egyenrangú

párja Almási Máriájának. Ez a kiváló fiatal művész is ezzel az alakítással érkezett el eddigi pályája csúcsára.

Nem zúdítja rá a király alakjára a gyermetegség, az infantilizmus külső jellemzőit, folyamatosan ad hozzá újabb és újabb adalékokat ehhez a gazdag és ellentmondásos portréhoz. Gyönyörű ívben emelkedik felfelé az alakítás, hogy aztán megrázó magasságokban kulmináljon. Az indító jelenet neurotikus ősz gyermekétől soha meg nem torpanva jut el Husztai II. Lajosra addig a pillanatig, amikor a biztos halál tudatában magára adja páncélját, kesztyűjét. A színész ekkor ragyogóan ötvözi egymásba a helyzet és a jellem legszélsőségeiből vonásokat, a király kétségbeesett méltósága mögül előlépő gyermeki naivságot, a kettő együttes szívszorító groteskségét: „...a sisakom ... szép tollas, nem?”

De van mindenre hangja, ereje: a szerelemre, a félelemre, a néha hisztérikusan előtörő uralkodói indulatokra is. Annyiban különbözik az ő játéka Almásitól amennyiben alkatilag nyilván különböznek. Husztai líraibb, nála az átélés súlyosabb belső parancs, ez sugárzik II. Lajosából is. Eppen ezért kevésbé stilizált, egyszerűbb, utalás-rendszere talán szegényebb Almásiénál. Néha visszafogottabb is a szélsőségek ábrázolásában a kelletnél, néha érzelmesebb is. De ez az érzelmesség sohasem olcsó: mélysége és szépsége van.

Mindaz, amit Koltai Jánosnak, Szopolyai alakítójának a számlájára írhatnánk, azt már előzőleg, s azt hiszem, joggal adresszáltam Ádám Ottónak. Koltai becsületesen, tisztességes színvonalon alakít, de nem ez a szerepköre.

Juhász Jácintot nyilván szép, nagyon szép hanganyaga, belső tüze miatt szemelte ki a rendező Tomory szerepére. Sajnos, a szép hang önmagában nem elegendő: a színész lelkesen, ügybuzgón játszik, de nem meggyőző. Különösen nem, ha a Szomory elképzelt alak fanatizmusára, a figura belső disszonanciájára gondolok. Juhász csak a pátoszt érzékelteti, de azt sem igazán. Egy-egy monológot kétmondatonként újrakezd: szinte látni, ahogy felgerjeszti magát, hogy tovább folytathassa. De ebből folyamat, pláne építkezés nem lesz.

A kisebb szerepekben mindenki a helyén van: markáns figura szinte valamennyi. Igen szép Ujlaki László Bornemissza Jánosa, Némethy Ferenc aggódó-csendes Szerényje, és kitűnő a négy

udvarhölgy kvartettje: Bencze Ilona, Sunyovszky Szilvia, Szalay Edit, Vörös Eszter. Energikus fiatalembert formál az ifjabbik Szapolyaiból Kalocsay Miklós. Viszont paródiába hajlik - nyilván a színész és a rendező szándéka ellenére - Dózsa László hörgő Bakicsa.

Szinte Gábor díszletei jók, használhatók, légtört teremtnek. Annál szegényesebbek, jelmezkölcsönző-szagúak Mikalkovszky Erzsébet ruhái. Színben nem harmonizálnak jól a díszlettel, eléggé jellegtelenek, az meg különösen bántó, milyen feltűnően és leplezetlenül olcsó, gyalor anyagokból készültek.

Említettem, hogy Ádám milyen remekül és hatásosan alkalmazza a zenét, A finom és ízléses motívumokért Petrovics Emilnek jár az elismerés.

4

Aki netán nem látta volna még Szomory Dezső *III. Lajos királyát* a Madách Színházban, ezúton kéretik: fáradjon el a Lenin körútra, ott „ezernyi húron, megszagatva! emberi szívek friss vérén szól az éj...”

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

Alekszandr Gerskovics:

Az úttörés hagyománya

Kádár Bogárka:

A Tigris és hiéna a színpadon

Szántó Erika:

Miért hullanak a falevelek?

Szecsei István:

Ősz a nyírfaligetben

Köröspataki Kiss Sándor: Őszi

vidámságok nyomában

Mihályi Gábor:

Színpad szertartás
halott istenek tiszteletére

Nánay István:

Évadkezdés vidéken

Antal Gábor:

„Gyulabácsi”

Sziládi János:

A mesék igazsága